

sokkal meg kell szaporítani. A látogatás végén tartott értekezletek arra valók, hogy a felügyelő látogatását gyümölcsözővé tegyék. Arról, hogy a felügyeletben a szülők is részt vegyenek, nem is kell beszélni.

Ezeket az összeállításokat kiegészíti még a szerkesztő zárószava. Abban nem a bemutatott eredmények egyszerű összegezését, hanem személyes álláspontját látjuk. E szerint a háború következtében szükséges némi változtatás az oktatás terén, de korántsem indokolt a nevelés terén «minden értéket újra értékelnünk», mivel az ifjúság ezt a nagy próbát kiállotta. Az oktatás terén legfőbbnek Janell azt tartja, hogy gimn. és főrealisk. fejtsse ki teljesen a sajátosságát s legyen mindenikben középpont a német. A nevelés fő kötelessége pedig olyan erkölcsi személyiségek fejlesztése, akik tudják és akarják egész erejüket a köz szolgálatára rendelni; fegyelem, önfegyelem, a közösség érzése legyen a háború nevelő hatása; minden iskola legyen a nemzeti személyiség nevelő intézete.

Nemcsak ebből a végső cikkből, hanem az egész kötetből az erős német önértzet és nagy német tudatosság szól hozzánk s bizonyos, hogy ezt az önértzetet is, tudatosságot is fokozza minden német olvasójában. Nekünk némi lehangoltságon kívül — mert fáj, hogy hasonló magyar összefoglalást nem tudunk felmutatni — sok bíráló észrevételre is alkalmat adna, ha terünk volna rá. Itt csak annyit, hogy sem a feldolgozott cikkek, sem a leszűrt eredmények nem mind illenek a könyv címe alá s hogy általában nem mutatkozik tisztán, mit is értettek a kötet munkatársai a «háborús pedagógia» néven. Egyik háborús vonatkozásokról, másik háborús tanulságokról szól. E kettőnek határozott elkülönítése és az egész kérdésnek egyetemesebb felfogása tudná csak eloszlatni a háború és nevelés kérdésében köztünk is fel-felmerülő fogalomzavart. Janell könyve ezt nem tisztázza, hanem csak adalék, ámbar éppen összefoglaló volta miatt becses és tanulmányozásra érdemes adalék e nagy kérdés történetéhez.

i. s.

IRODALOM.

Gyertyánffy István, Levelek a feminizmus és nőnevelés kérdései köréből. Budapest, 1917, Lampel R. biz., n 8°, 115 l., 2 K 50 f. (A Magyar Pedag. Társaság Könyvtára 2.).

E könyvnek is, mint a szerző előbbi műveinek (l. *M. P.* 1915: 498, 1916: 375), az az alapgondolata, hogy a nőnevelés legfőbb feladata a családi életre való előkészítés. Itt most az eddigi fejtegetéseit egészíti ki. Az egész nőnevelésben az akarat fejlesztését és az önálló-

ságra való előkészítést tartja a legfontosabbnak, mert csak így válhatnak a nők «az élet hadiszolgálatára» alkalmassá. Ezért az iskolai nevelés rendeltetését így foglalja össze: «a férfi jellemekkel versenyre kelni tudó, szilárd akaratú és erkölcsi önállóság elsajátítása». Ezt azonban gátolja a mai iskolákban gyakori külső kényszer és mindenféle erőltetés, a külsőségek hajszolása; ennek az eredménye «nem lehet egyéb, mint erkölcsi és szellemi bénaság, ügyefogyottság és erkölcsi önállóságra való képtelenség». Szükséges, hogy az iskolák kormányzói is engedjék a tanító személyzetet önállóan munkálkodni, mert csak a kellő rend és kellő szabadság okos egyensúlyban tartása esetén lehetséges a pedagógiai szempontból kifogástalan, valóban etikai értékű iskolai nevelés. Szükséges, hogy okos, nevelői szellem töltse el a családot is, mert enélkül a nők nevelése félszeggé válik, mint ma annyiszor. E gondolat fonalán beszél a szerző a család szelleméről, a férjnek nevére való nevelő hatásáról és bőven szól a cselédkérdésről. A cselédekről pusztán azért beszél ugyan, mivel ezeknek sokszor nagy részök van a gyermekek nevelésében, az előadottak azonban az olvasót arról győzik meg, hogy ezek a fejezetek a nőnevelésnek legelhanyagoltabb kérdésével foglalkoznak. — A szerző maga tiltakozik az ellen, hogy munkája «valamely tudományos jelleggel bíró értekezés avagy tanulmány» akarna lenni; a baráti levélnek egészen közvetlen formájában leírt, de mégis határozottan rendezett gondolatok sorozata ez. Tisztán érezhető, hogy a szerzőt sokat foglalkoztatja a *feminizmus*, és pedig nemcsak az általa adott tágabb értelmezésben, hanem abban a szűkebb, politikai értelmében is, amely ellen meggyőződéses, bár szelíd küzdelmet is folytat. Különösen a választói jognak a nőkre való kiterjesztését helyteleníti, mert ezt a törekvést «a női hiúsággal és hatalomvágygal» hozza kapcsolatba. Bizonyára vannak, akiket ez a gyanú méltán ér, de az egész mozgalmat ez éppen nem híven jellemzi s ha — amint a 98—99. lapokon a szerző is elsorolja — a nők munkája már olyan tág térhez jutott és ezután még tágabbhoz jut, eleve elgondolhatjuk, hogy a nők politikai törekvései nagyon megerősödnek anélkül, hogy ebben több hiúság és nagyobb hatalomvágy jelentkeznek, mint a férfiak politikai mozgalmaiban. Az egész női mozgalmat, annak irányeszméit, eddigi eredményeit, vezetőinek tudatos és kitartó munkáját, a különféle árnyalatú egyesületeknek a közéleti nagy kérdések megvitatásában és megoldásában való szerepét nemzetünk helyzetének, szükségleteinek a szempontjából kell megítélnünk. S ekkor, bármily szomorúan gondoljunk is a családi élet átalakulására, mégis kénytelenek vagyunk bevallani, hogy a társadalom egyik rétegének a leányait sem elég ma már pusztán a családi életre készíteni elő. Napjainkban sok-sok nő, éppen a «művelt családok» leányai

és asszonyai közül, érzi a nyomasztó súlyát annak, hogy a mostani nemzedéket csak olyan hivatásra nevelték, melynek a betöltése nem az ő egyéni akaraton fordul meg. Ámbár itt vissza kell térnünk a szerzőhöz s igazat adnunk neki abban, hogy igazában erre, a családi életre sem neveltük a lányokat. T. i. a nagy sokaságot. — Ezek a megjegyzések azonban nem érintik ennek a nemes aggodalomtól szült könyvnek azt az érdemét, hogy tanulságos olvasmány azoknak is, akik egy s más dolgot másként látnak. Gyertyánffy Istvánnak mindenik írása, ez a legutóbbi is, tele van az életet elevenen szemlélő, az iskola sikerének feltételeibe mélyen belátó, sokat tapasztalt és elmélkedő férfiú serkentő gondolataival. i. s.

Jakob Wychgram: Die deutsche Schule und die deutsche Zukunft. Beiträge zur Entwicklung des Unterrichtswesens. Leipzig, 1916, O. Nemnich, n 8°, XVIII+467 l. Ára 7 M.

Ezt a vaskos kötetet megjelenésekor a német szaksajtó szinte agyondicsérte. Ehhez mi csak fenntartással járulhatunk hozzá. Mert ime: a kor igényeit helyesen szimatoló, jövőbe látó kiadó felszólít egy közismert tanférfit és tanügyi író, hogy írjon könyvet a háborúnak a közoktatásügyre való előrelátható befolyásáról. Az illető tisztában van azzal, hogy ezt a felelősséggel teljes feladatot *egy* ember lelkiismeretesen nem oldhatja meg, tehát igen helyesen a szakszerinti munkafelosztás elvére helyezkedik, az egész közoktatásügyet felölelő, kérdésekkel átszótt, 6 lapra terjedő, programmszerű körlevelet szerkeszt (V—XI. l.), ezzel közreműködésre szólít fel nagy számú illetékes férfit és nőt. E 83 egyén között vannak közokt. tisztviselők, különböző pártállású orsz. képviselők, tanítók, középisk. és főisk. tanárok, az egységes iskola és a hum. gimnázium hívei és ellenzői, protestánsok és katolikusok, észak- és délnémetországbeliek s i. t. Ezzel Wychgram pártatlanságát igyekszik igazolni (XII. l.), ami azonban teljesen nem sikerült neki, mert egy német lap (Pädagogische Blätter 1916, 7. sz.) ráolvassa, hogy 83 munkatársa közül 78 északnémetországi, 4 bajor, 1 bádeni, Württemberg és Elzász pedig nincsen képviselve. Néhány neves és illetékes német tanügyi férfit mi is nélkülöztünk (pl. Ad. Matthias, Ed. Ebner, Schmitz-Mancy).

A beérkezett dolgozatokat Wychgram a szerzők nevének betűrendjében közli címek nélkül,¹ de ügyesen tájékoztató címkékkal látja

¹ Ez alól két kivételre akadtunk; ezek Helene Lange «A nő szolgálati kötelezettsége» (209—212) és Hermann Lietz «A német népnevelés céljai és eszközei» (220—229).